

ALEKSANDRA PRZEŁĘCKA (25.XI.1920–18.09.2005)

W dniu 18 września 2005 roku zmarła Aleksandra Przełęcka (Lusia), wieloletni pracownik i członek społeczności Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN, od lat związana z kwartalnikiem „Postępy Biologii Komórki”. Żyła lat 85. Jej ojcem był Aleksander Napiórkowski, literat, działacz PPS, legionista. Ojciec zginął na wojnie z Rosją Sowiecką w roku 1920. Lusia urodziła się po jego śmierci. Matka Lusi – Wiktoria Alicja Napiórkowska z domu Wyszacka – była nauczycielką, znanym w Łodzi pedagogiem. Tamże Aleksandra Napiórkowska ukończyła w roku 1938 szkołę średnią i rozpoczęła studia na Wydziale Ogrodniczym w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Podczas okupacji niemieckiej mieszkała w Łodzi i wraz z matką uczestniczyła w tajnym nauczaniu. Od jesieni 1943 r. po styczeń 1945 r. była również moją nauczycielką. Łódź – przemieniona w Litzmannstadt została przez okupantów włączona do Rzeszy Niemieckiej. Na jej obszarze nie było szkół dla dzieci i młodzieży polskiej. Nauczanie po polsku było zabronione. Osobom łamiącym ten zakaz groziło zesłanie do obozu koncentracyjnego.

W nowo otwartym po zakończeniu II wojny światowej Uniwersytecie Łódzkim (24.05.1945) Aleksandra Napiórkowska podjęła studia biologiczne, które zakończyła w 1949 roku. Równolegle ze studiami pracowała od 1945 roku w Zakładzie Anatomii i Cytologii Roślin Wydziału Farmacji UŁ (od 1950 r. Akademii Medycznej), w czasie studiów jako laborant, a po ich zakończeniu na stanowisku asystenta. W lipcu 1949 roku wyszła za mąż za Mariana Przełęckiego, wówczas starszego asystenta w Zakładzie Logiki na Uniwersytecie Łódzkim, w latach późniejszych profesora Uniwersytetu Warszawskiego. W 1952 r. Przełęccy przenieśli się z Łodzi do Warszawy. Od września tegoż roku Lusia zaczęła pracować naukowo w stolicy w Instytucie Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN. Tamże przeszła wszystkie kolejne etapy kariery naukowej, od starszego asystenta do profesora nadzwyczajnego (1974) i profesora zwyczajnego (1988).

W latach 1952–1970 Aleksandra Przełęcka pracowała w Zakładzie Biochemii, którym kierował do roku 1967 prof. Włodzimierz Niemierko. W tym okresie, stosując przede wszystkim metody cytochemiczne, badała procesy przyswajania wosku przez mola woskowego (*Galleria mellonella*) [1, 2]. Wraz ze swym uczniem Andrzejem Dutkowskim opracowała metodę zastosowania autoradiografii do badania lipidów [3].

Stosując tę metodę stwierdziła udział komórek troficznych w syntezie RNA i przekazywanie tych związków do rozwijających się oocytów [4, 5].

W Instytucie Nenckiego z początkiem 1971 r. wprowadzono radykalne zmiany w jego strukturze. W ramach Zakładu Biologii Komórki powstała Pracownia Cytochemii Procesów Wzrostu i Różnicowania. Ówczesnie docent, Aleksandra Przełęcka objęła jej kierownictwo i sprawowała je do końca grudnia 1990 r., to jest do przejścia na emeryturę. Kierownictwo Pracowni przejął wówczas doc. Andrzej Sobota.

W roku 1973 z inicjatywy Aleksandry Przełęckiej i przy jej znaczącym współudziale powstała Pracownia Mikroskopii Elektronowej. Znajdowała się ona w strukturze Instytutu Nenckiego, ale od zarania pełniła jednocześnie funkcję pracowni środowiskowej.

Aleksandra Przełęcka propagowała [6] i sama stosowała techniki transmisyjnej i skaningowej mikroskopii elektronowej oraz mikroanalizy rentgenowskiej [7]. Były one również metodami szeroko wykorzystywanymi przez osoby z Jej Pracowni.

Tematyka badawcza Pracowni Cytochemii Procesów Wzrostu i Różnicowania była zróżnicowana. Prace dotyczące oocytów owadów należały do mniej licznych. Podstawowymi obiektami badawczymi stały się pierwotniaki – orzęski i ameby. Na *Paramecium* badano warstwy powierzchniowe błony (płaszcz) [8], endocytozę oraz ultrastrukturę i aktywność matrycową makronukleusa. U małej ziemnej ameby – *Acanthamoeba castellanii* – analizowano strukturę i mechanizmy powstawania depozytów wapniowych [9, 10].

Aleksandra Przełęcka była promotorem czterech rozpraw doktorskich: Andrzeja Dutkowskiego (1967, wspólnie z Włodzimierzem Niemierką), Wietnamczyka Dai duy Bana (1974), Elżbiety Wyroby (1976) i Wandy Krawczyńskiej-Niewiadomskiej (1977). Dai duy Ban z Jej pomocą uzyskał w Polsce również stopień doktora habilitowanego. Po powrocie do ojczyzny został dyrektorem instytutu w Hanoi. Elżbieta Wyroba jest profesorem w Instytucie Nenckiego i przewodniczącą Komitetu Cytobiologii PAN.

Aleksandra Przełęcka była osobą obdarzoną wieloma zaletami, ale przede wszystkim była dobrym człowiekiem i takim pozostanie w naszej pamięci.

Leszek Kuźnicki
Instytut Biologii Doświadczalnej
im. M. Nenckiego PAN

PRACE CHARAKTERYZUJĄCE AKTYWNOŚĆ BADAWCZĄ ALEKSANDRY PRZEŁĘCKIEJ

- [1] PRZEŁĘCKA A. Studies on the biochemistry of waxmoth (*Galleria mellonella* L.). Cytochemical study of phospholipids in the intestinal tract of waxmoth larvae. *Acta Biol. Exp. Vars.* 1956; **17**: 231–234.
- [2] PRZEŁĘCKA A. Cytochemical investigation on lipid assimilation by the caterpillar *Galleria mellonella*. *Folia Biol.* Kraków 1963; **11**: 353–417.
- [3] PRZEŁĘCKA A., DUTKOWSKI A. Autoradiographic investigation of incorporation fatty acids into the lipids of insect ovarioles. *Bull. Acad. Pol. Sci. ser. Sci. Biol.* 1965; **13**: 573–575.
- [4] PRZEŁĘCKA A. Incorporation of ^{14}C -sodium palmitate into lipids and cell interaction in ovarioles of *Galleria mellonella* (Lepidoptera). *Annals Histochem.* 1966; **11**: 403–411.
- [5] PRZEŁĘCKA A. Developmental changes in the cellular distribution pattern of some dehydrogenases in the ovariole of *Galleria mellonella* (Lepidoptera). *Folia Histochem. Cytochem.* 1967; **5**: 27–32.
- [6] PRZEŁĘCKA A. Współczesne metody badania organizacji ultrastrukturalnej komórki. W: Komórka – jej budowa i ruch. Wszechnica PAN, Ossolineum 1987: 9–28.
- [7] PRZEŁĘCKA A., ALLAKHVERDOR B.L., GŁOWACKA S.K., POGARELOV A.Ł. Ultracytochemical localization and microprobe quantitation of calcium stores in the insect oocyte. *Histochemistry* 1978; **67**: 163–175.
- [8] WYROBA E., PRZEŁĘCKA A. Studies on the surface coat of *Paramecium aurelia*. I. Ruthenium red staining and enzyme treatment. *Z. Zellforsch.* 1973; **143**: 343–353.
- [9] SOBOTA A., HREBENDA B., PRZEŁĘCKA A. Formation of calcium-dependent deposits at the plasma membrane of *Acanthamoeba castellanii*. *Cytobiologie* 1977, **15**: 258–268.
- [10] SOBOTA A., PRZEŁĘCKA A. Developmental changes in the localization of the calcium binding in *Acanthamoeba castellanii*. *Histochemistry* 1981; **71**: 135–144.